

Elżbieta
Sadowska

Brytyjski samorząd lokalny po 1945 roku

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Jagiellońskiego

Brytyjski
samorząd
lokalny
po 1945 roku

Elżbieta
Sadowska

Brytyjski
samorząd
lokalny
po 1945 roku

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Jagiellońskiego

Recenzenci

prof dr hab. Andrzej Zięba

dr hab. Krzysztof Szczerski, prof. UJ

Projekt okładki

Anna Sadowska

Książka finansowana przez Narodowe Centrum Nauki (UMO-2011/01/N/HS5/03672)

© Copyright by Elżbieta Sadowska & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wydanie I, Kraków 2014

All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3726-3

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków

tel. 12-663-23-81, tel./fax 12-663-23-83

Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98

tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl

Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Książkę dedykuję Rodzicom

Spis treści

Wstęp.....	9
Rozdział I	
Geneza i rozwój samorządu lokalnego w Wielkiej Brytanii do 1945 roku	21
1. Władza lokalna na Wyspach Brytyjskich do końca XVIII wieku.....	21
1.1. Organizacja anglosaskich wspólnot lokalnych (V–XI w.).....	21
1.2. Tendencje centralizacyjne w zarządzie lokalnym za panowania dynastii normandzkiej i Plantagenetów (XI–XV w.).....	25
1.3. Zmiany w strukturze władzy lokalnej od monarchii Tudorów do końca XVIII wieku.....	31
2. Kształtowanie się systemu samorządu lokalnego w XIX wieku.....	36
2.1. Społeczne i polityczne przyczyny zmian w samorządzie lokalnym.....	36
2.2. Reformy władzy lokalnej	41
2.3. Doktrynalne podstawy zreformowanego systemu samorządu lokalnego	45
3. Brytyjska administracja lokalna w pierwszej połowie XX wieku.....	50
3.1. Organizacja i funkcjonowanie samorządu lokalnego na początku XX wieku	50
3.2. Wpływ koncepcji <i>welfare state</i> na władze lokalne	53
Rozdział II	
Organizacja samorządu lokalnego w Anglii, Irlandii Północnej, Szkocji i Walii	57
1. Normatywne ramy funkcjonowania brytyjskiego samorządu lokalnego.....	57
1.1. Status samorządu lokalnego w ramach brytyjskiej konstytucji nieskodyfikowanej.....	57
1.2. Prawne podstawy działania samorządu lokalnego w Wielkiej Brytanii	65
1.3. Wartości samorządu lokalnego.....	68
2. Struktura władzy lokalnej w Zjednoczonym Królestwie	73
2.1. Jednostki samorządu lokalnego.....	73
2.2. Organy władzy lokalnej, ich kompetencje i zasady wyboru	79
2.3. Aparat administracyjny samorządów lokalnych	92
3. Zadania samorządu lokalnego Anglii, Irlandii Północnej, Szkocji i Walii.....	97
3.1. Zadania związane z bezpieczeństwem publicznym	99
3.2. Zadania z zakresu polityki społecznej	103

3.3. Zadania związane z zarządzaniem infrastrukturą komunalną	106
3.4. Zadania związane z rozwojem ekonomicznym	108

Rozdział III

Funkcjonowanie samorządu lokalnego w Zjednoczonym Królestwie..... 111

1. Społeczna pozycja władz lokalnych.....	111
1.1. Partycypacja obywateli w procesie wyborczym	111
1.2. Instytucje demokracji bezpośredniej i uczestniczącej.....	117
1.3. Opinia publiczna wobec władz lokalnych.....	122
2. Oddziaływanie władz centralnych na funkcjonowanie samorządu lokalnego	125
2.1. Zasady finansowania.....	125
2.2. Formy i środki kontroli	133
2.3. Współpraca między władzami lokalnymi a centrum.....	143
3. Współpraca władz lokalnych.....	149
3.1. Współdziałanie organów samorządowych na poziomie ogólnokrajowym	149
3.2. Współpraca na poziomie międzynarodowym	154

Rozdział IV

Samorząd lokalny wobec przeobrażeń brytyjskiego ustroju 159

1. Wpływ procesu dewolucji na organizację i funkcjonowanie samorządu lokalnego	159
1.1. Irlandia Północna	161
1.2. Szkocja	165
1.3. Walia	169
2. Lokalizm i nowy lokalizm.....	172

Konkluzje..... 179

Bibliografia 183

Wstęp

Celem książki jest analiza pozycji ustrojowej oraz zasad organizacji i funkcjonowania brytyjskiego samorządu lokalnego po II wojnie światowej. Wyznaczenie cezury czasowej na rok 1945 zostało podyktowane tym, że wówczas rozpoczęto w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej¹ realizację koncepcji państwa dobrobytu (*welfare state*), co miało decydujący wpływ na zmianę w sposobie postrzegania roli władz lokalnych, które stały się odtąd przede wszystkim organami odpowiedzialnymi za redystrybucję dóbr oraz świadczenie wielu usług publicznych na rzecz obywateli. Przeświadczenie o zasadności i dużym znaczeniu nowej roli samorządu zdermiowało sposób myślenia o brytyjskich instytucjach lokalnych na kilka dziesięcioleci i nadal, mimo przeprowadzonych w ostatnich latach reform, wydaje się dominować.

Opracowanie ma charakter komparatystyczny, zmierza bowiem do zbadania procesu tworzenia się, działania i kierunku rozwoju samorządu lokalnego w każdej z czterech części Zjednoczonego Królestwa. W książce dąży się do wskazania przyczyn, które wpłynęły na przyjęcie określonych rozwiązań, oraz podejmuje się próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie o to, w jakim zakresie są one do siebie podobne. Wyeksponowane w prezentowanej analizie cechy organizacji samorządu lokalnego w poszczególnych częściach Wielkiej Brytanii pozwolą stwierdzić, w jakim stopniu angielskie, północnoirlandzkie, szkockie i walijskie samorządy lokalne są do siebie podobne oraz czy owe podobieństwa stanowią podstawę do wyróżnienia wspólnego dla nich wszystkich sposobu organizacji władzy lokalnej. Główna hipoteza dysertacji zakłada

¹ W dalszej części pracy występują głównie skrócone nazwy państwa, przy czym w rozdziale pierwszym termin „Wielka Brytania” ma niekiedy znaczenie geograficzne i odnosi się do największej z wysp archipelagu Wysp Brytyjskich. Ponadto, zgodnie z występującą w literaturze przedmiotu konwencją, terminy „Ulster” oraz „Irlandia Północna” są używane zamiennie, pomimo iż ta ostatnia obejmuje jedynie sześć z dziewięciu hrabstw tworzących irlandzką prowincję Ulster.

bowiem, że Zjednoczone Królestwo stanowi przykład państwa o charakterze unitarnym, w którym wykształciły się odmienne systemy władzy lokalnej.

Z jednej strony jest ona rozwinięciem ugruntowanego w nauce przekonania o odmienności anglosaskiej tradycji administrowania sprawami publicznymi², z drugiej zaś – próbą polemiki z obecnym w literaturze przedmiotu stanowiskiem, mówiącym, iż różnorodne systemy samorządu lokalnego mogą istnieć w ramach państwa federalnego, w państwie unitarnym natomiast zasadniczo funkcjonuje jeden system³. Naturalnie przez wzgląd na toczący się proces dewolucji Wielką Brytanię trudno uznać za państwo typowo unitarne, wykształcenie się odmiennych systemów władz lokalnych znacznie jednak poprzedziło proces przekazania części uprawnień instytucjom północnoirlandzkim, szkockim oraz walijskim. Dewolucja pogłębiła jedynie istniejące wcześniej różnice. Weryfikacja przyjętych założeń umożliwi ponadto odniesienie się do występującej w nauce konstrukcji modelu angielskiego samorządu lokalnego, obejmującego Anglię i Walię, a niekiedy jedynie Anglię⁴. Porównanie przyjętych rozwiązań pozwoli na rozważenie zasadności ewentualnego przekształcenia owego modelu w model brytyjski, charakteryzujący również Irlandię Północną i Szkocję. W książce znajdują się także nawiązania do typologii, które wyróżniają anglosaską formę samorządu lokalnego⁵.

Na wybór Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej jako przedmiotu analizy wpłynęły czyniąca tę problematykę zajmującą wielowiekowa historia władzy lokalnej w Anglii, uważanej za kolebkę europejskiej i światowej samorządności⁶, oraz tradycja badań prowadzonych przez uczonych związanych ze Szkołą Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, które z jednej strony zmierzały do rozpoznania pojęcia samorządności, z drugiej natomiast obejmowały refleksję nad ustrojami państwowymi krajów anglosaskich⁷. Ostatni z wymienionych nurtów badawczych jest kontynuowany przez pracowników Katedry Konstytucjonalizmu i Ustrojów

² K. Szczerski, *Porządki biurokratyczne*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2004, s. 111.

³ L. Rajca, *Modele samorządu terytorialnego* [w:] *eadem* (red.), *Samorząd terytorialny w Europie Zachodniej*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2010, s. 18.

⁴ K. Łokucijewski, *Angielski model demokracji lokalnej i jego praktyczne uwarunkowania*, „Samorząd Terytorialny” 1998, nr 3, s. 57–74.

⁵ E.C. Page, M.J. Goldsmith (eds.), *Central and Local Government Relations: A Comparative Analysis of West European Unitary States*, Sage Publications, London 1987, s. 156–163; cyt. za: L. Rajca, *Modele...*, *op.cit.*, s. 15.

⁶ L. Rajca, *Samorząd terytorialny w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii* [w:] *eadem* (red.), *Samorząd terytorialny...*, *op.cit.*, s. 323.

⁷ Zob. K. Grzybowski, *Demokracja angielska*, Wydawnictwo Czytelnik, Kraków 1946; M.Z. Jedlicki, *Zagadnienia polityczno-ustrojowe Wielkiej Brytanii i dominiów*, Nakładem Księgarni Stefana Kamińskiego, Kraków 1947; J. Panejko, *Geneza i podstawy samorządu europejskiego*, Wydawnictwo Przemiany, Warszawa 1990 (reprint książki opublikowanej po raz pierwszy w Wilnie w 1934 r.); *idem*, *Samorząd porównawczy. Wykłady prof. dr. Panejki*, Polska Szkoła

Państwowych, działającej w Instytucje Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego⁸.

Nie bez znaczenia pozostaje również nieszablonowość omawianego państwa, które – choć formalnie unitarne przez wzgląd na swoją strukturę i wspomniany już proces dewolucji – wymyka się utrwalonym klasyfikacjom. Istotna jest także wspólna tradycja polityczna i kulturowa Anglii, Irlandii Północnej, Szkocji i Walii, stanowiąca punkt wyjścia niniejszych rozważań, oraz jednoczesna specyfika każdego z wymienionych krajów. Studia nad brytyjską władzą lokalną stają się ponadto niezwykle interesujące w obliczu współczesnych prób reformowania samorządu lokalnego w tym państwie. Zwolennicy zmian podkreślają ich nieuchronność spowodowaną skomplikowaniem rzeczywistości społeczno-politycznej, podczas gdy ich przeciwnicy wskazują na groźbę zatracenia brytyjskiego postrzegania samorządu na rzecz charakterystycznej dla państw Europy kontynentalnej centralizacji⁹.

Uzasadnieniem wyboru tematu pracy jest również nieznacząca liczba publikacji poświęconych brytyjskiemu samorządowi lokalnemu w rodzimej literaturze przedmiotu. Wprawdzie w 2012 roku ukazały się dwa znaczące opracowania dotyczące tej problematyki¹⁰, niemniej rozważania w nich zawarte koncentrują się bądź na implementacji nowych koncepcji zarządzania publicznego, bądź na reformach przeprowadzonych przez rządy Partii Pracy w latach 1997–2010 i zasadniczo dotyczą jedynie samorządu angielskiego. W obu monografiach ustrojowa pozycja władz lokalnych nie znajduje się w głównym nurcie narracji, a uwagi na ten temat mają charakter poboczny.

Samorząd lokalny jest zjawiskiem złożonym, w związku z czym może być rozpatrywany wieloaspektowo. W kontekście nauk o polityce jest on przede wszystkim zagadnieniem ustrojowym, obejmującym kwestie decentralizacji systemu politycznego, a więc ułożenia struktury władz publicznych i modelu zarządzania państwem¹¹. W prezentowanej książce przyjęto tę perspektywę,

Nauk Politycznych, Kraków 1928; W. Zakrzewski, *Ustawa i delegacja ustawodawcza w Anglii*, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1960.

⁸ Zob. A. Zięba, *Parlament Wielkiej Brytanii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1994; *idem*, *Współczesne brytyjskie doktryny polityczne*, Temida 2, Białystok 2001; *idem*, *Współczesny konserwatyzm brytyjski*, PWN, Warszawa 1990; T. Wiecech, *Konwenanse konstytucyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011; *idem*, *Ustroje federalne Stanów Zjednoczonych, Kanady i Australii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

⁹ P. Swianiewicz, *Wartości podstawowe samorządu terytorialnego i demokracji lokalnej*, Wydawnictwo Municipium, Warszawa 1997, s. 21.

¹⁰ Zob. K. Radzik-Maruszak, *Samorząd terytorialny w Wielkiej Brytanii w latach 1979–2010. Od nowego zarządzania publicznego do lokalnego współzarządzania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2012; L. Rajca, *Reformy samorządu terytorialnego w Anglii w latach 1997–2010*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2012.

¹¹ K. Szczerski, *Pozycja samorządu terytorialnego w systemie politycznym – zagadnienia teoretyczne i polska praktyka ustrojowa. Uwagi do badań politologicznych* [w:] B. Szlachta (red.),

opierając strukturę pracy na metodologii badań instytucji prawno-ustrojowych zaproponowanej przez Jerzego Wróblewskiego, który wskazał trzy płaszczyzny analizy. Są nimi: kontekst genetyczny, obejmujący badania nad powstaniem i kształtowaniem się określonej instytucji, kontekst formalno-strukturalny, poświęcony głównie ramom prawnym wyznaczającym zakres jej działania, oraz kontekst funkcjonalny, odnoszący się do wszelkich formalnych i nieformalnych czynników wpływających na opisywany byt¹². Metodologia pracy została więc oparta na ujęciu instytucjonalnym, podkreślającym wartość analizy systemowej¹³.

Każda z wyszczególnionych płaszczyzn wymaga zastosowania zróżnicowanych narzędzi badawczych. Tradycyjna perspektywa formalnoprawna została wykorzystana we fragmentach dotyczących regulacji statusu prawnego samorządu, a także w opisie struktury organów administracji lokalnej. W rozdziale pierwszym, poświęconym genezie i kształtowaniu się samorządu lokalnego, wykorzystano także analizę historyczną, przeprowadzoną na podstawie źródeł zastanych. Została ona oparta na regule „progu rozdrobnienia” autorstwa Georga Simmela, wykorzystanej również w koncepcji Reinharta Kosellecka¹⁴, którą Krzysztof Zamorski opisuje jako „rozsądną granicę pozwalającą widzieć zdarzenie w kategoriach jedności sensu, poniżej którego zatracą ono swoje znaczenie”¹⁵. Jej dopełnieniem jest krytyczna analiza źródeł i literatury. W celu prezentacji działania organów samorządu lokalnego posłużono się danymi liczbowymi dotyczącymi między innymi frekwencji wyborczej. Zostały również przytoczone uzyskane przez badaczy brytyjskich wyniki badań odnoszących się do społecznego obrazu władz lokalnych.

Kluczowa rola w opracowaniu przypadnie ujęciu porównawczemu, stosowanemu w odniesieniu do wielu z omawianych kwestii. Podobieństwo bądź jego brak w przypadku badanych zmiennych pozwolą na zweryfikowanie postawionej we wstępie hipotezy o możliwości wykształcenia się kilku systemów samorządu lokalnego w obrębie państwa unitarnego. Należy zaznaczyć, że nie chodzi tu o opracowanie konkretnego przypadku, co byłoby istotne dla

Mysł i Polityka. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jackowi Marii Majchrowskiemu, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2011, s. 439. Por. J. Stanyer, *Understanding Local Government*, Martin Robertson, London 1976, s. 16–28.

¹² J. Wróblewski, *Problemy metodologiczne badania instytucji prawnoustrojowych*, „Problemy Rad Narodowych” 1973, nr 25, s. 12.

¹³ Zob. V. Lowdnes, *Instytucjonalizm* [w:] D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 89–107.

¹⁴ R. Koselleck, *Przedstawienie, zdarzenie i struktura* [w:] J. Kałużny (red.), *Opowiadanie historii. W niemieckiej refleksji teoretycznohistorycznej i literaturoznawczej od oświecenia do współczesności*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2003, s. 293.

¹⁵ K. Zamorski, *Dziwna rzeczywistość. Wprowadzenie do ontologii historii*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2008, s. 219.

Bibliografia

Akty prawne

Act for the Relief of the Poor, 1601.
Building Act, 1984
Commissioner for Complaints (Northern Ireland) Order, 1996.
Economic Development and Construction Act, 2009.
Electoral Administration Act, 2006.
Electoral Registration and Administration Act, 2013.
Fire and Rescue Service Act, 2004.
Government of Wales Act, 1998.
Government of Wales Act, 2006.
Health and Social Care Act, 2001.
Lieutenancies Act, 1997.
Local Authority Social Service Act, 1970.
Local Democracy, Economic Development and Construction Act, 2009.
Local Government Access to Information Act, 1985.
Local Government Act, 1888.
Local Government Act, 1894.
Local Government Act, 1899.
Local Government Act, 1972.
Local Government Act, 2000.
Local Government Act, 2003.
Local Government and Housing Act, 1989.
Local Government in Scotland Act, 2003.
Local Government and Public Involvement in Health Act, 2007.
Local Government Finance Act, 1988.
Local Government Finance Act, 1992.
Local Government (Northern Ireland) Act, 1972.
Local Government (Northern Ireland) Order, 2005.
Localism Act, 2011.
Municipal Corporation Act, 1835.
Northern Ireland Act, 1998.
Ombudsman (Northern Ireland) Order, 1996.
Police and Fire Reform (Scotland) Act, 2012.

Police (Northern Ireland Act), 2000.
Police Reform and Social Responsibility Act, 2011.
Political Parties, Elections and Referendums Act, 2000
Public Libraries and Museums Act, 1964.
Railways Act, 2005
Road Traffic Regulation Act, 1984.
Scotland Act, 2012
Scottish Local Government (Election) Act, 2009.
Scottish Public Services Ombudsman Act, 2002.
Sheriffs Act, 1887.
Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2007/C 306/01.
Transport Act, 1985.

Źródło wszystkich wymienionych aktów prawnych: <http://www.legislation.gov.uk>.

Raporty i sprawozdania

20 mph Limit Pilot Area. Monitoring Report, Bristol County Council, Bristol 2012, s. 18.
Annual Report 2011/2012 of the Public Service Ombudsman for Wales, <http://www.ombudsman.wales.org.uk> [15.04.2013].
Annual Report 2011/2012 of Scottish Public Service Ombudsman, <http://www.-spso.org.uk> [20.04.2013].
Annual report and accounts 2011/2012 of the Audit Commission for Local Authorities and the National Health Service in England, <http://www.official-documents.gov.uk> [15.05.2013].
Annual Report of the Assembly Ombudsman for Northern Ireland and the Northern Ireland Commissioner for Complaints, <http://www.ni-ombudsman.org.uk> [20.04.2013].
Communities in the driving seat: A study of Participatory Budgeting in England. Final report, <https://www.gov.uk/government> [29.04.2013].
*First General Report of the Commission appointed to inquire into the Municipal Corporations in England and Wales [w:] W. Thornhill (ed.), *The Growth and Reform of English Local Government*, Littlehampton Book Services, London 1971.*
Government Response to the Justice Committee Report: Public Appointments: Lord-Lieutenants and High Sheriff Presented to Parliament by the Lord Chancellor and Secretary of State for Justice by Command of Her Majesty, <http://www.official-documents.gov.uk> [20.04.2013].
Local elections and referendums in England 2012. Report on the administration of the elections and referendums held on 3 May 2012, <http://www.electoralcommission.org.uk> [28.04.2012].
Local elections in Wales 2012. Report on the administration of the elections held on 3 May 2012, <http://www.electoralcommission.org.uk> [12.11.2012].
Report of the Committee of Inquiry into the Conduct of Local Authority Business (Widdicombe Committee).
Report of Royal Commission on Local Government in England 1966–1969, vol. I–III, Cmnd 4040, June 1969, <http://www.official-documents.gov.uk> [12.11.2012].
Social Insurance and Allied Services Report by Sir William Beveridge Presented to Parliament by Command of His Majesty November 1942, <http://www.fordham.edu>.

Scottish council elections 2012. Report on the administration of the elections held on 3 May 2012, <http://www.electoralcommission.org.uk> [28.04.2013].

Strong and Prosperous Communities. The Local Government White Paper, Department for Communities and Local Government, London 2006.

Inne dokumenty

2011 Census: Key Statistics for Wales, <http://www.ons.gov.uk>.

Allen G., *Independence from the Centre: Does Local Government's Freedom Lie in a New Constitutional Settlement?*, Local Government Association, London 2012.

Brown G., *Foreword, Communities in Control*, <http://www.official-documents.gov.uk> [20.05.2013]

Central-Local Concordat, 12 December 2007, <http://www.localis.org.uk> [14.11.2012].

Code of Conduct for members of community councils in Wales. Guidance from the Public Service Ombudsman for Wales for members of community councils, www.wales.gov.uk.

The Code of Conduct for members of local authorities in Wales. Guidance from the Public Service Ombudsman for Wales for members of county and county borough council, fire and rescue, authorities and national park authorities, <http://www.ombudsman-wales.org.uk>.

Commonwealth of Britain Bill [w:] T. Benn, A. Hood, *Common Sense: A New Constitution for Britain*, Hutchinson, London 1993.

Community Planning: How can communities get the most from the Power of Well-being? The discussion paper following the Community Foundation for Northern Ireland Observatory seminar, November 2011, <http://www.communityfoundationni.org> [20.12.2012].

The Constitution of the United Kingdom [w:] J. Cornford (ed.), *The Constitution of the United Kingdom*, Institute for Public Policy Research, London 1991.

The Constitution of the World Organization of United Cities and Local Governments, www.uclg.org [11.04.2013].

Control shift. Returning power to local communities, <http://www.conservatives.com> [20.01.2013].

Deklaracja misji Komitetu Regionów, <http://cor.europa.eu>

Giving more people a say in local spending: Participatory Budgeting – a national strategy, Department for Communities and Local Government, <http://www.openeyecomunications.com> [29.04.2013].

Macdonald J., *A Draft Constitution for the United Kingdom* [w:] „*We the People...*” – *Towards a Written Constitution*, Appendix 2, Hebden Royal Publications Ltd., London 1990.

Memorandum of Understanding and Supplementary Agreements Between the United Kingdom Government, Scottish Ministers, the Cabinet of the National Assembly for Wales and the Northern Ireland Executive Committee, CM 5240, <http://www.ofmdfnni.gov.uk> [15.05.2013].

Mission Statement for One Voice Wales, <http://www.onevoicewales.org.uk> [10.04.2013].

NALC Manifesto for the Future of Local Councils, <http://www.nalc.gov.uk> [10.04.2013].

Qvortrup M., *Localism and Direct Democracy: Comparative Perspective from West European Representative Democracies*, House of Lords, www.consoc.org.uk [28.04.2013].

Public Appointments: Lord-Lieutenants and High Sheriffs, Sixth Report of Session 2007–2008, House of Commons Justice Committee, <http://www.publications.parliament.uk> [20.04.2013].

The Queen's Speech 2013, <https://www.gov.uk/government/speeches/the-queens-speech-2013> [15.05.2013].

The reputation of local government. Research study conducted for Local Government Association, <http://www.ipsos-mori.com> [14.05.2013].

Scottish Office Brief on Local Government in Scotland 1975, dokument dostępny w czytelni głównej Biblioteki Uniwersytetu w Edynburgu.

Stevenson L., *Public Attitudes to Local Government in Scotland. A Literature Review*, www.improvementservice.org.uk [15.05.2013].

Strong and Prosperous Communities, <http://www.officialdocuments.gov.uk>.

The Office of Sheriff Principal, Judicial Appointments Board for Scotland, Edinburgh 2010, s. 2.

Twinning for Tomorrow's World. Practical Handbook, Council of European Municipalities and Regions, Brussels 2013, <http://www.twinning.org> [11.04.2013].

Worldwide Declaration of Local Self-Government, <http://www.logincee.org> [11.04.2013].

Monografie i opracowania

- Adams G.B., *Constitutional History of England*, Henry Colt and Company, New York 1929.
- Alexander A., *Local Government in Britain since Reorganization*, George Allen & Unwin, London 1982.
- Ashley P., *English Local Government*, Ballantyne Press, London 1905.
- Ashley P., *Local and central Government: A comparative study of England, France, Prussia and United States*, Ballantyne Press, London 1906.
- Ashley P., *Zarząd centralny i lokalny w Anglii, Francji, Prusiech i Stanach Zjednoczonych. Studyum porównawcze*, tłum. J. Gościcki, nakładem Towarzystwa Wydawniczego, Lwów 1910.
- Atkinson H., Wilks-Heeg S., *Local Government from Thatcher to Blair: The Politics of Creative Autonomy*, Polity Press, Cambridge 2000.
- Austin J., *The Province of Jurisprudence Determined*, John Murray, Albemarle Street, London 1832.
- Bagehot W., *The English Constitution*, Chapman & Hall, London 1882.
- Barr N., *Państwo dobrobytu jako skarbonka. Informacja, ryzyko, niepewność a rola państwa*, tłum. B. Więckowska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie, Warszawa 2012.
- Barnett H., *Britain Unwrapped: Government and Constitution Explained*, Penguin Group, London 2002.
- Baszkiewicz J., *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Wydawnictwo Arche, Gdańsk 2007.
- Birrell D., *Comparing Devolved Governance*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2012.
- Biskup P., *Prawno-polityczna ewolucja brytyjskiej doktryny suwerenności*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2007.
- Bogdanor V., *Devolution in the United Kingdom*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- Bogdanor V., *Politics and the Constitution: Essays on British Government*, Dartmouth Publishing Company Ltd., Aldershot 1996.
- Brodrick G.C., *Local Government in England* [w:] J.W. Probyn (ed.), *Local Government and Taxation in the United Kingdom*, Cassell Petter, Galpin and Co., London 1882.
- Byrne T., *Local Government in Britain*, Penguin Books, London 1986.
- Chandler J.A., *Explaining local government*, Manchester University Press, Manchester 2007.
- Chandler J.A., *Local government today*, Manchester University Press, Manchester 2009.
- Chandler J.A., *Public Policy-making for Local Government*, Croom Helm, London 1988.
- Clarke K., Harrison S., *Governing Health and Social Care* [w:] G. Stoker, D. Wilson (eds.), *British Local Government into the 21st Century*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004.

- Coakley J., *Northern Ireland and the British Dimension* [w:] *idem*, M. Gallagher (eds.), *Politics in the Republic of Ireland*, Routledge, Oxford 2010.
- Copus C., *English Local Government: Neither Local Nor Government* [w:] P. Swianiewicz (ed.), *Territorial Consolidation Reforms in Europe*, Open Society Institute, Budapest 2010.
- Copus C., *Party politics and local government*, Manchester University Press, Manchester 2004.
- Czapiewski T., *Kształtowanie się systemu politycznego Szkocji*, Zapol, Szczecin 2011.
- Dawson D.A., *Economic change and the changing role of local government* [w:] M. Loughlin *et al.* (eds.), *Half a century of municipal decline 1935–1985*, Allen & Unwin, London 1985.
- Dalton P.J., Dexter R.J., *Constitutional Law*, Oyez Publishing, London 1976.
- Davis H., *The fragmentation of community government* [w:] S. Leach, H. Davis *et al.* (eds.), *Enabling or Disabling Local Government*, Open University Press, Buckingham 1996.
- Deakin N., *Change in Local Government* [w:] R. Holme, M. Elliott (eds.), *1688–1988 Time for a New Constitution*, Macmillan Press, London 1988.
- Dean A., *The British Constitution*, Rochester, New York 1893.
- Dean A.D., Rimmer E.J., *A Digest of the Law and Practice Relating to Local Government in England and Wales (Including London)*, Butterworth & Co., London 1914.
- Dicey A.V., *Introduction to the study of the law of the Constitution*, Macmillan and Co., London 1885.
- Dolnicki B., *Modele samorządu terytorialnego w Europie i w Polsce*, Wydawnictwo A. Abramskiego, Katowice 1994.
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny*, Zakamycze, Kraków 2006.
- Dunowska A. *et al.*, *Wielka Brytania* [w:] L. Wojtasiewicz (red.), *Administracja państwowa i samorząd terytorialny w wybranych krajach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1996.
- Elcock H., *Local Government*, Routledge, London 1994.
- Elliott M., *Constitutional Continuity and the Position of Local Government* [w:] K. Young (ed.), *National Interests and Local Government*, Heinemann, London 1983.
- Flynn N., *Public Sector Management*, Sage Publications Ltd., London 2007.
- Fraser D., *Introduction: Municipal reform in historical perspective* [w:] *idem* (ed.), *Municipal reform and the industrial city*, Leicester University Press, Leicester 1982.
- Fraser D., *Power and Authority in the Victorian City*, Basil Blackwell, Oxford 1979.
- Gains F., *The Local Bureaucrat: A Block to Reform or a Key to Unlocking Change?* [w:] G. Stoker, D. Wilson (eds.), *British Local Government into the 21st Century*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004.
- Game Ch., Leach S., *Political Parties and Local Democracy* [w:] L. Pratchett, D. Wilson, *Local Democracy and Local Government*, Macmillan Press Ltd., Basingstoke 1996.
- Garrard J. (ed.), *Heads of the Local State: Mayors, Provosts and Burgomasters since 1800*, Ashgate, Aldershot 2007.
- Gdulewicz E., Kręcis W., *Ustrój polityczny Wielkiej Brytanii* [w:] W. Skrzydło (red.), *Ustroje państw współczesnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Genet J.P., *Political Theory and Local Communities in Later Medieval England* [w:] J.R.L. Highfield, R. Jeffs (eds.), *The Crown and Local Communities*, Alan Sutton, Gloucester 1981.
- Gneist R., *The History of the English Constitution*, William Clowes and Sons, London 1886.
- Goodnow F.J., *Comparative Administrative Law an Analysis of the Administrative Systems National and Local of the United States, England, France and Germany*, G.P. Putnam's Sons, London 1893.
- Górski G., *Historia administracji*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Green A., Hoggett P., *Quangos and Local Governance* [w:] L. Pratchett, D. Wilson (eds.), *Local Democracy and Local Government*, Macmillan, Basingstoke 1996.

- Griffith J., *Foreword* [w:] M. Loughlin et al. (eds.), *Half a Century of Municipal Decline 1935–1985*, London 1985.
- Gromadzka-Grzegorzewska M., *Narodziny polskich nauk administracyjnych*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1985.
- Groves M., *Government needs to be closer to residents* [w:] T. Shakespeare (ed.), *One Tire or Two?: A debate about the right scale for local government*, Localis, London 2009.
- Grzybowski K., *Demokracja angielska*, Czytelnik, Kraków 1946.
- Grzybowski S., *Historia Irlandii*, Ossolineum, Wrocław 2003.
- Hampton W., *Local Government and Urban Politics*, Longman, London 1987.
- Harris G.M., *Comparative Local Government*, The Mayflower Press Ltd., London 1948.
- Hasluck E.L., *Local government in England*, Cambridge University Press, Cambridge 1948.
- Henney A., *Inside local government*, Sinclair Browne, London 1984.
- Hill D.M., *Democratic Theory and Local Government*, George Allen & Unwin Ltd., Edinburgh 1974.
- Humes S., Martin E.M., *The Structure of Local Governments Throughout the World*, Martinus Nijhoff, Hague 1961.
- Hutchison I.G., *Legislative and Executive Autonomy in Modern Scotland* [w:] H.T. Dickinson, M. Lynch (eds.), *The Challenge to Westminster: Sovereignty, Devolution and Independence*, Tuckwell Press Ltd., East Linton 2000.
- Izdebski H., *Historia administracji*, Liber, Warszawa 2001.
- Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Izdebski H., Kulesza M., *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, Liber, Warszawa 2004.
- Jackson P.W., *Local Government*, Butterworths, London 1970.
- Jaroszyński M., *Rozważania ideologiczne i programowe*, Przemiany, Warszawa 1990 (reprint książki wydanej po raz pierwszy w Warszawie w 1936 r.).
- Jedlicki M.Z., *Zagadnienia polityczno-ustrojowe Wielkiej Brytanii i dominiów*, Nakładem Księgarni Stefana Kamińskiego, Kraków 1947.
- Jefferys K. (ed.), *Labour and the Wartime Coalition: From the diary of James Chuter Ede, 1941–1945*, The Historians' Press, London 1987.
- Jenks E., *An Outline of English Local Government*, Methuen & Co., London 1894.
- John P., *Local Governance in Western Europe*, Sage Publications, London 2001.
- John P., *Strengthening Political Leadership? More Than Mayors* [w:] G. Stoker, D. Wilson (eds.), *British Local Government into the 21st Century*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004.
- John P., *The Restructuring of Local Government in England and Wales* [w:] R. Batley, G. Stoker (eds.), *Local Government in Europe: Trends and Development*, Macmillan, London 1991.
- Jones G., Stewart J., *The Case for Local Government*, George Allen & Unwin, London 1983.
- Jones G., Travers T., *Central Government Perceptions of Local Government* [w:] L. Pratchett, D. Wilson (eds.), *Local Democracy and Local Government*, Macmillan Press Ltd., Basingstoke 1996.
- Kaczorowska M., *Dewolucja systemu politycznego. Istota, wpływ i znaczenie – casus Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej* [w:] J. Szymanek, M. Kaczorowska, A. Rothert, *Ewolucja, dewolucja, emergencja w systemach politycznych*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2007.
- Keith M., *Knowing the City? 21st Century Urban Policy and the Introduction of Local Strategic Partnership*, [w:] C. Johnstone, M. Whitehead (eds.), *New Horizons in British Urban Policy. Perspectives on New Labour's Urban Renaissance*, Ashgate, London 2004.
- Keith-Lucas B., Richards P.G., *A History of Local Government in the Twentieth Century*, George Allen & Unwin, London 1978.
- Kelly J., *The Missing Ingredient: Inter-Municipal Cooperation and Central-Local Relations in the UK* [w:] R. Hulst., A. van Monfort (eds.), *Inter-Municipal Cooperation in Europe*, Springer, Houten 2007.

Redakcja
Anna Poinc-Chrabąszcz

Korekta
Barbara Górska

Skład i łamanie
Katarzyna Mróz-Jaskuła

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-81, tel./fax 12-663-23-83